

Paul Goma

●
Gherla-Lătești



seria de autor Paul Goma

GHERLA — O PLEDOARIE

Motto:

„Cele mai bune cărți ale mele
sunt postumele“, zice Autorul.

Autorul

În octombrie 1971 a apărut **Ostinato** în traducere franceză și germană — volumele prezentate la Târgul de Carte de la Frankfurt pe Main au provocat retragerea standului delegației guvernamentale, pe motiv că fusese pus la cale un afront la adresa regimului de la București...

În primul moment (acest „prim-moment“ dura din 1969, de când anunșasem Uniunea Scriitorilor, într-o ședință publică: fiindcă nu mi se publică **Ostinato** în România, îl public în Occident), Securitatea și Conducerea Superioară de partid n-au știut ce să-mi facă: să mă... umfle? — prea târziu, eram cunoscut în Occident prin interviuri în periodice franceze, germane, americane, olandeze și prin fragmente de proză; să mă expulzeze, după modelul sovietic? Tovarășul nostru Ceaușescu era „om de omenie“ (să fie întrebat Păunescu), Dânsu' nu se pretă, El nu recurgea... Această ezitare (de stat și de partid) a durat până în anul următor, 1972, în luna mai: atunci m-a convocat președintele Uniunii Scriitorilor, Zaharia Stancu, și mi-a cerut două fotografii — pentru un pașaport pe care nu-l solicitasem...

În ziua de 17 iunie 1972, la cei 37 de ani câți aveam, am „ieșit“ pentru întâia oară: până atunci zadarnic solicitasem pașaport pentru a răspunde unor invitații din Austria, Franța, Italia, Belgia și a-mi vizita

neamurile din Basarabia — fusesem, constant, refuzat. Iar acum ei îmi băgau un pașaport pe gât, cu care să plec în Occident și să nu mă mai întorc — ce-ar mai fi vrut, securioții!

În 17 noiembrie, 1972, la Paris, invitat la un cuplu de pictori români, povestisem bătaia pe care o încasasem, la Gherla, în 1958...

„Poimâine, în 19 noiembrie, au să se împlinescă 14 ani...”.

La urmă, și ea și el s-au, m-au întrebat:

„De ce n-ai scrie o carte cu ceea ce ne-ai povestit — dar așa cum ne-ai povestit?”

Chiar: de ce? A doua zi, în 18 noiembrie (era o sâmbătă) m-am apucat de scris; în 21 „schița povestirii” — intitulată fără fantezie: **Gherla** — era gata. În 29 decembrie povestirea întreagă. Lucrasem binisor. Intrasem în ea (de fapt, mă aflam înăuntru de 14 ani).

În februarie 1973 o aveam gata bătută la mașină. O copie am încredințat-o Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca; după a doua copie am citit la microfonul Europei libere și am înregistrat fragmente; o alta am înmânat-o lui Șerban Cristovici pentru traducerea în franceză (tot la Gallimard), iar eu cu alte trei exemplare m-am întors în România, după exact un an.

Ceea ce a fost tradus (și publicat în 1976, la Gallimard, apoi în 1978 la Coeckelberghs Vörlag, Stockholm) și ce s-a difuzat, în foileton, la Europa liberă — în lectura mea — s-a făcut după „variante februarie '73”.

Întors în România, mi s-a părut că mă grăbisem: „forma” nu era cea mai aproape de adevăr: un dialog onest, dar atât (existau replicile interlocutoarei — și există, în traducerea de la Gallimard și în cea suedeză de la Coeckelberghs Vörlag). Or, în vara-toamna anului 1973 altfel vedeam... Gherla...

În august 1973, în Drumul Taberei am scris varianta a treia. În octombrie același an a patra și ultima: interlocutorul a dispărut, dialogul a devenit monolog (dialogat). În această formă a fost publicată **Gherla** în românește, în 1990, la Humanitas, București.

*

Gherla a fost a treia carte a mea publicată în traducere franceză, la Gallimard (1976, cu titlul neschimbat), după **Ostinato (La cellule des**

libérables): 1971 și **Ușa noastră cea de toate zilele** (Elles étaient quatre).

*

Dacă scandalul provocat de **Ostinato** s-a manifestat prin stupoare (ei nu se așteptau la așa-ceva), **Gherla** a suscitât ura organelor: fiindcă eu — nesubliniat — îndrăznisem să scot în piața-publică așa-ceva). Pentru întâia oară — nu folosesc: „în istoria literaturii române“, expresie improprie, ci mai modest: „de la 23 august încoace“ — nu se mai întâmplase ca cineva (scriitor, ne-scriitor) să scrie negru pe alb fapte și nume de securiști, ba, mai mult: să le popularizeze în străinătate (și unde: în Occident! — la Gallimard, ca la Gallimard, dar la Europa liberă; el aflându-se în România), „de să știe țara toată!“, aveau să-mi reproșeze secii generali în timpul arestării din 1977, precum și colegii scriitori, unii prieteni (în special).

După **Ostinato**, „organili“ n-au avut ce-mi face, prea era proaspătă gafa-eroare a retragerii standului de carte de la Frankfurt din 1971...; după **Ușa noastră cea de toate zilele**... iar nu s-a-ntâmpat nimic notabil.

Gherla însă le-a pus jăratice sub coadă: pe de o parte, mărturia autorului: directă, fără precauții, potrivit principiului necunoscut, deci neuzitat pe meleagurile socialismului biruitor: rufele murdare se spală în piața mare!; pe de alta, ca postfață la ediția Gallimard, 1976, figură eseul lui Virgil Ierunca: **Le phénomène concentrationnaire en Roumanie**, prima variantă a ulterior dezvoltatului **Pitești** (ed. Limite, 1981) ce va deveni **Fenomenul Pitești**, publicat în 1990, la Humanitas.

Pentru memorie: primul studiu despre Pitești publicat de Virgil Ierunca a fost amintitul **Le phénomène**... purtat de volumul meu **Gherla** (Gallimard, 1976); al doilea — o variantă a primului, fără titlu, tot ca postfață la romanul **Les chiens de mort (Patimile după Pitești)**, în traducere franceză, la Hachette (1981); același text a apărut în ediția neerlandeză a **Patimilor**... (**Het vierkante ei**), scoasă de Elsevier Manteau, Anvers (1982).

Aceste două țevi ale aceleiași arme („cu care ai tras în poporul român!“, după arătarea cu degetul, în ședința din Sala Mare a Palatului, de prin decembrie 1971, acuzatorul fiind inevitabil

D. Popescu-„Dumnezeu“, cenzorul suprem de atunci) i-au înnebunit pe tovarășii organali. S-au pornit într-o campanie furibundă: cea internă — cu indispensabila Zoe Bușulenga, Eugen Barbu și ai săi căprari: Ulteru, Dan Ciachir, Dan Zamfirescu, Dan Piru, Dan Băran și alți dănuți; cea „din afară“ — nu doar prin securiști mărunți umblînd de colo-colo cu zvonuri, cu scrisori anonime, prin exilați anticomuniști șantajați și recuperați (Milhovan, Theo, Chintescu, Lozovan, Emilian, Boian, Virgil C. Gheorghiu), ci prin, dragă-doamne, intelectuali. Avînd nume. Unii dintre scriitori posedînd chiar pseudonume.

Pot să-l tac pe Virgil Cîndea? Nu pot. Dar pe Noica? — nici atîta. Pe Breban? — activînd nu doar în tandem cu Ivasiuc, ci și pe contul lui, doar era băiat mare? Nu pot să-l tac. Dar pe Edgar Reichman, „jurnalist la Le Monde“? Vigilentul utemist din 1956-57, de la Universitatea din București, care lucrase cot la cot cu Iliescu, Trofin și cu alți tovarăși-de-viitor, la puțin timp după vizita la Paris a lui Ivasiuc (în 1976), a scris o cronică la **Gherla**. Firește, extrem de critică — dacă era campanie, campanie să fie! („un fel de **Ostinato** diluat“ — acesta este spiritul, litera fiind pe-aproape), dar mai ales a aranjat o comparație strivitoare între uriașul scriitor român Mirel Bergman și liliputanul autor al **Gherlei**... Nu mă supăr pe comentatorii cărților mele, oricât de dure le-ar fi cronicile. Însă E. Reichman nu este critic literar, literatura română i-a fost și-i rămîne profund necunoscută, ceea ce a aflat este ce-a auzit el — sau i s-a părut că aude (în sensul propriu: la telefon, o carte povestită de câte cineva); cât despre trecutul lui de luptă din perioada românească: este unul dintre cele mai rușinoase.

Pot să-l tac pe I. C. Drăgan? Prêtinul lui Ceaușescu lucra pe față pentru Securitate, flancat de M. Pelin și Traian Filip — acum vorbesc numai de „lucrarea“ lui în legătură cu cartea **Gherla**: pe de o parte, a început a bombarda Europa liberă și pe directorul Noël Bernard cu proteste — unele anonime, altele sub semnătură —, cerînd să înceteze transmiterea cărții în foileton! (cereau altceva colegii Breban și Ivasiuc?); pe de altă parte, s-a însărcinat cu confecționarea unei „lucrări de demascare“: la o editură inexistentă, în Italia, unde a apărut în englezește — la scurt timp, în franceză — o chestie care în românește suna: **România sub presiune**, avînd-o ca autor pe Michael C. Titus

(fost exilat stabilit la Londra, intrat apoi în slujba lui I.C. Drăgan de la Securitate). Broșura MAI avea drept obiectiv să-i demaște pe „fascistul Calciu”, pe „KGB-istul Efremovici Goma” și pe „slabii de minte, așa-ziii SLOMR-iști”. Nu doar atât: aproape jumătate era ocupată cu demascarea... cărții **Gherla**. Michael C. Titus, „exilat politic anticomunist”, a călătorit în România (în 1978-79!), a umblat prin Arhivele MAI (ei, da: Drăgan avea acces, nu doar la mărturiile supraviețuitorilor pușcăriilor concentrați în lagărul numit: „Institutul de Istorie al PCR”, dar și la arhivele Securității — dovada: reproducea o hârtie oficială a Siguranței Statului referitoare la „studentul Calciu Gheorghe”, din 1943!) și adunase mărturii împotriva „calomniilor conținute în **Gherla**” de la foști deținuți ca: Virgil Carianopol (acesta afirma că îl turnasem — eu pe el! — la Jilava), Aurel Covaci (unul dintre negrii lui Drăgan, autor al **Amintirilor thraco-bănățene** — și el jura că, în studenție, eram suspect, îi provocam pe studenți — Covaci arăta spre mine, ca să nu-l arate Gheorghe Grigurcu, de el denunțat — de Covaci, de cine altul? în toamna lui 1954); de la o serie de popi (firește, ortodocși) și profesori din Ploiești — precum și de la epigramistul cataramist Mircea Ionescu-Quintus. Toți acești republicani-candiani se încrâncenau împotriva „neadevărurilor conținute în **Gherla** lui Goma”!

Surpriza cea mare: Ion Varlam. Colegul de pușcărie și prietenul meu, aflat de câțiva ani buni la Paris, taman când eu eram la București — întâi „încercuit”, apoi arestat (primăvara anului 1977) — și, fără falsă modestie: o știa, dacă nu lumea-ntreagă, atunci românimea exilată — la instigația lui Ivasiuc, a trimis la Gallimard, editorului meu, o scrisoare-protest (și ea împotriva „alegațiilor conținute în **Gherla**”).

*

Las pentru altă dată — sau pentru alții — „dosarul **Gherla**”: mi-e greață de el de când am aflat numele „contestatarilor” mei, ai negatorilor **Gherlei** și ai gherlei: Carianopol, Covaci, Carandino, Quintus, Noica, Evolceanu, Varlam și alți foști deținuți politici, foști (și viitori!) oameni politici (ba chiar: seniori, tați ai Nației — ghici Coposu ce-i!), „martiri de pușcărie”; ca un făcut: acum, în noiembrie 1996, doar